

УДК 543.275.3

- © В.М. Землянський, докт. фіз.-мат. наук, професор,
- © С.Г. Єгоров, доцент (НАУ),
- © В.П. Терещенко,
- © О.П. Чудесов (ДП “ДержавтотрансНДІпроект”)

ФОРМУВАННЯ СХЕМ КОГЕРЕНТНО-ОПТИЧНИХ ДАТЧИКІВ ПРОДУКТІВ ЗГОРЯННЯ ПАЛИВА

Анотація. Проаналізована залежність якості сигналів когерентно-оптичних датчиків від когерентності лазерних пучків та їх амплітудної і поляризаційної узгодженості.

Ключові слова: когерентно-оптичні датчики, інтерференція, схеми.

Аннотация. Проанализирована зависимость качества сигналов когерентно-оптических датчиков от когерентности лазерных пучков и их амплитудной и поляризационной согласованности.

Ключевые слова: когерентно-оптические датчики, интерференция, схемы.

Annotation. In analyzing the dependence of the quality of the signals coherently - optical sensors on the coherence of the laser beams and their amplitude and polarization alignment.

Keywords: coherent optical sensors, interference, circuit.

Когерентно-оптичні датчики застосовують для дослідження продуктів згоряння палива у енергетичній системі автомобілів.

Якість сигналу в когерентно-оптичних датчиках (далі – КОД), які використовують доплерівський ефект зрушення частоти і побудовані на підставі диференційної схеми, залежить від просторової та часової когерентності лазерних пучків та їх амплітудної та поляризаційної узгодженості. Це впливає на контраст інтерференційного поля зони вимірювання і далі на якість модуляції сигналу на виході фотоприймача, що впливає на амплітуду сигналу на виході частотного фільтру і методичної похибки вимірювання дисперсного розподілу мікрочастинок, які досліджують в середовищі. Тому формування схеми КОД та її юстування повинно забезпечувати узгодженість амплітуди, поляризації та когерентності лазерних пучків.

Якщо при перетині двох монохроматичних лазерних пучків з однаковими частотами та коефіцієнтами амплітудного, поляризаційного та фазового узгодження $K_p=K_a=K_\gamma=1$ в зоні перетину утворюється інтерференційна картина

$$I = I_1 + I_2 + 2\sqrt{I_1 I_2} \cos(\delta),$$

яка при збіганні фаз $\delta = 0, 2\pi, 4\pi, \dots$ в точках перетину буде мати максимальну інтенсивність

$I = 4I_1$, а якщо фази протилежні $\delta = \pi, 3\pi, \dots$ то інтенсивність в точках перетину пучків дорівнює $I = 0$, в цьому випадку лазерні пучки когерентні. Якщо між фазами двох лазерних пучків немає жодного співвідношення і вони змінюються випадково в межах часу спостереження інтенсивностей, то середнє часове значення спостереження буде наближатися до нуля й інтенсивність пучків не змінюватиметься, вони не інтерферують і, відповідно, вони не когерентні. Інтенсивність у зоні перетину пучків буде дорівнювати $I = I_1 + I_2$.

На практиці частіше зустрічається проміжний випадок, який представлено на **рис. 1**, коли максимальна інтенсивність випромінювання у інтерференційній картині змінюється в межах від $(I_1 + I_2)$ до $4I_1$. Модель інтерференційної картини в цьому випадку

$$I = I_1 + I_2 + \gamma 2\sqrt{I_1 I_2} \cos(\delta),$$

де $\gamma \leq 1$ є мірою ступеня когерентності.

Якщо зазначати максимальну або мінімальну інтенсивність в інтерференційній картині (інтенсивність інтерференційних смуг), то при однаковій інтенсивності лазерних пучків $I_1 = I_2$

$$I_{\max} = 2I_1(1 + \gamma), \quad I_{\min} = 2I_1(1 - \gamma).$$

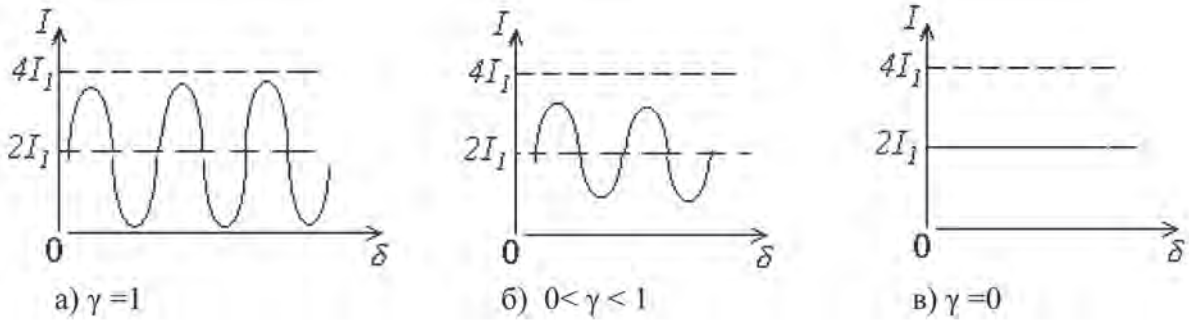

Рис. 1. Контраст інтерференційних смуг залежно від ступеня когерентності γ

Контраст інтерференційних смуг V можна визначити за формулою

$$V = \frac{I_{\max} - I_{\min}}{I_{\min} + I_{\min}} = \gamma,$$

який в цьому випадку (при $I_1 = I_2$) дорівнює ступеню когерентності лазерних пучків γ (просторової та часової когерентності випромінювання).

Схеми експериментального одержання когерентних пучків

Двопроменеве переломлення дає можливість одержання двох когерентних лазерних пучків. Для цих цілей на двоприменово переломлюючий кристал направляють поляризований, з азимутом $\alpha = 45^\circ$ до осі кристала, монохроматичний лазерний пучок, що розщеплюється на два однакових за інтенсивністю пучки з ортогональними станами поляризації. На шляху поширення одного з пучків встановлюється фазова пластинка $\lambda/2$, з можливістю зміни стану поляризації пучка на ортогональний. Схема оптичного пристрою представлена на рис. 2.

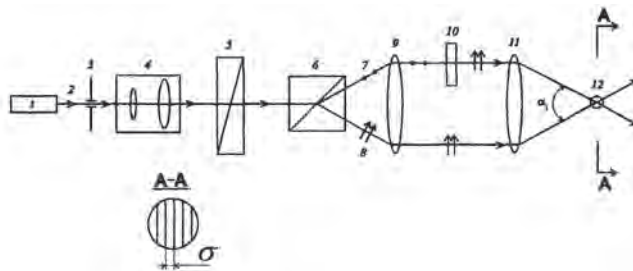

Рис. 2. Монохроматичне джерело неполяризованого випромінювання – 1, пучок випромінювання – 2, діафрагма – 3, коліматор – 4, поляризатор – 5, призма Воластона – 6, пучки випромінювання з ортогональним станом поляризації – 7 і 8, лінзи – 9 і 11, фазова пластинка $\lambda/2$ – 10, зона перетину пучків – 12

Схема працює таким чином: джерело випромінювання 1 випромінює пучок неполяризованого випромінювання 2, що проходить діафрагму 3, коліматор 4, поляризатор 5 з азимутом $\alpha = 45^\circ$ і падає на призму Воластона 6, на виході якої пучки 7 і 8 мають однакову інтенсивність з ортогональним станом поляризації, при проходженні фазової

пластинки $\lambda/2$ пучок 7 змінює стан поляризації на ортогональний, при цьому стани поляризації пучків стають погодженими. Лінзи 9 і 11 забезпечують формування зони перетину пучків 12, що є просторовою інтерференційною областю, інтерференційний період – σ якої показаний у перетині А-А та визначається за виразом:

$$\sigma = \frac{\lambda}{2 \sin(\gamma/2)}$$

Якщо фазову пластинку 10 забрати, то інтерференційна картина відсутня, два розщеплених пучки з лінійними взаємоортогональними поляризаціями – некогерентні. Схема одержання когерентних пучків за допомогою дифракційних прозорих симетричних ґрат представлена на рис. 3.

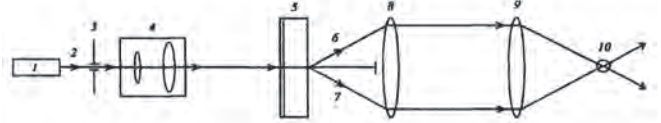

Рис. 3. Джерело монохроматичного випромінювання – 1, пучок випромінювання – 2, діафрагма – 3, коліматор – 4, дифракційні ґрати – 5, два когерентних пучки – 6 і 7, об'єктиви – 8 і 9, зона перетину пучків – 10

У зоні перетину пучків 6 і 7 утвориться інтерференційна область. Якщо на шляху одного з пучків розмістити кювету з оптично активним середовищем 11, що повертає площину поляризації на 90° , у цьому випадку інтерференція пучків відсутня і в області перетину отримані некогерентні пучки (рис. 4)

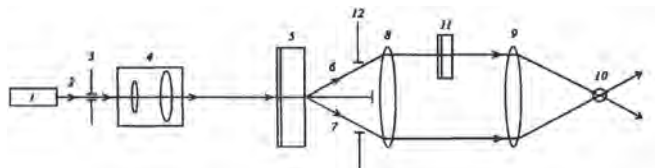
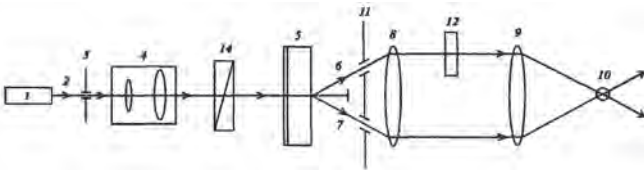

Рис. 4. Джерело монохроматичного випромінювання – 1, пучок випромінювання – 2, діафрагма – 3, коліматор – 4, дифракційні ґрати – 5, два когерентних пучки – 6 і 7, об'єктиви – 8 і 9, зона перетину пучків – 10, кювета з оптично активним середовищем – 11, апертурна діафрагма – 12

Якщо оптично активне середовище повертає площину поляризації на 180° (наприклад, використовується магнітооптичний ефект, у якому H – напруження магнітного поля збільшили в два рази), то інтерференція знову з'являється, але її період зміститься на $\sigma/2$ (півперіода).

Якщо на шляху одного з когерентних пучків (рис. 5) розмістити фазову пластинку $\lambda/2$, то інтерференція не спостерігається, тому що отримані лінійні ортогональні стани поляризації не забезпечують формування інтерференційної картини.

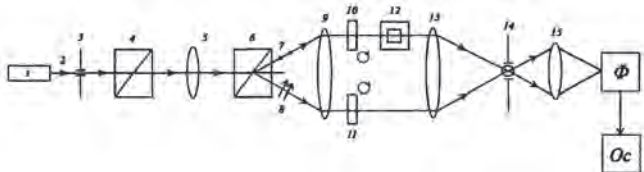

Рис. 5. Джерело монохроматичного випромінювання – 1, пучок випромінювання – 2, діафрагма – 3, коліматор – 4, дифракційні ґрати – 5, два когерентних пучки – 6 і 7, об'єктиви – 8 і 9, зона перетину пучків – 10, діафрагма – 11, фазова пластинка $\lambda/2$ – 12, поляризатор – 14

Якщо інтерференційну картину спостерігати через поляризатор 14, то формується інтерференційний період σ , який при азимутах поляризатора α й $+90^\circ$ буде зміщений по фазі на $\sigma/2$.

Схема експериментального одержання двох когерентних пучків різної частоти

Схема одержання інтерференційного поля, що має зсув частоти, представлена на рис. 6.

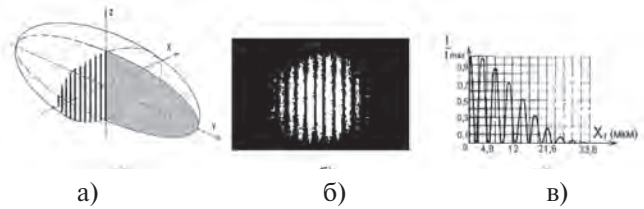

Рис. 6. Лазер – 1, пучок випромінювання – 2, діафрагма – 3, поляризатор – 4, лінза – 5, призма Воластона – 6, пучки з ортогональними лінійними станами поляризації – 7 і 8, формуючі об'єктиви – 9, 13 і 15, пластинки $\lambda/4$ – 10 і 11, пластинка $\lambda/2$ (обертається з круговою частотою Ω_m) – 12, щілинна діафрагма – 14

При обертанні пластинки $\lambda/2$ з частотою Ω_m у зоні перетину пучків утворюється інтерференційна картина, що має частотний зсув. Перед фотоприймачем Φ установлена щілинна діафрагма 14 шириною $d = \sigma/2$ з можливістю виділення половини інтерференційного періоду на фотоприймачі. При частотному зсуві інтерференційної картини на виході фотоприймача виділяється частотно модульований сигнал, що аналізується осцилографом – Ос. Для підвищення точності визначення контрасту інтерференційного поля у кожній точці замість

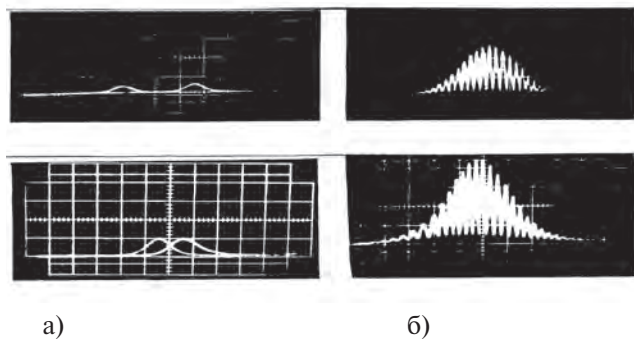
діафрагми 14 в зоні вимірювання розташовують сферичну мікрочастинку [2].

На рис. 7 наведено фотографію гармонійної зміни інтенсивності в інтерференційній зоні для випадку $\gamma = 1$.

Рис. 7. а) формування зони вимірювання при перетину пучків; б) фотографія гармонійної зміни інтерференційної картини, коли ступінь когерентності $\gamma = 1$; в) результати розрахунку інтенсивності уздовж осі ОХ, коли ступінь когерентності $\gamma = 1$

На рис. 8 представлені фотографії амплітуди сигналів на виході фотоприймача, що експериментально отримані від мікрочастинок, які проходять зону вимірювання (рис. 7-б) з одним зондувальним пучком (рис. 8-а) та двома зондувальними пучками (рис. 8-б). Визначається зростання чутливості схеми.

Рис. 8. Сигнали від мікрочастинок, що проходять зону вимірювання: а) з одним зондувальним лазерним пучком; б) з двома когерентними зондувальними пучками

Висновки

При формуванні зон вимірювання КОД монохроматичними пучками з коефіцієнтами амплітудного і поляризаційного узгодження $K_p = K_a = 1$ контраст інтерференційного поля визначається розподілом часової та просторової когерентності лазерних пучків та юстировкою схеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Землянський В.М. Измерение скорости потоков лазерным доплеровским методом (расчет параметров доплеровского сигнала ЛДА с учетом поляризационно-фазовых эффектов рассеяния). – К: Вища школа, 1987. – 177 с.
2. Декларацийний патент на винахід. Україна № 42215 А МКИ G01 J 9/00 “Вимірювач ступеню часової когерентності лазерного випромінювання”. Землянський В.М., Чудесов О.П., № 2000116599 від 22.11.2000, Бюл. №9, друк. 15.10.2001.